

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ**

ГУРЖИЙ Тамара Олексіївна

УДК 336.027:330.567.2

**УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО
ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Краматорськ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Дніпровському державному технічному університеті Міністерства освіти і науки України (м. Кам'янське).

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор,
Юдіна Світлана Валеріївна
Дніпровський державний технічний університет
Міністерства освіти і науки України
(м. Кам'янське), завідувач кафедри фінансів та
обліку.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, доцент **Тельнова Ганна Володимирівна**, професор кафедри менеджменту (Донбаська державна машинобудівна академія МОН України, м. Краматорськ);

кандидат економічних наук, доцент **Марина Анна Сергіївна**, доцент кафедри управління і фінансово-економічної безпеки (ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» МОН України, м. Покровськ).

Захист дисертації відбудеться *21 грудня 2019 року о 12.30* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.105.03 у Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України за адресою 84313, м. Краматорськ, вул. Машинобудівників, 39а, ауд. 6220.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, вул. Академічна, 72.

Автореферат розісланий *20 листопада 2019 року*.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

К. Є. Мойсеєнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Механізм та підходи до формування, розподілу та використання фінансових ресурсів домогосподарств тривалий час вважалися їх особистою справою. В той же час, у багатьох країнах використовуються різноманітні інструменти та методи впливу з боку держави на фінанси домогосподарств з метою подолання нерівності в доходах, бідності, стимулювання інвестування нагромаджень домогосподарств в економіку країни тощо. Нажаль, в Україні фінанси домогосподарств, в основному, залишаються осторонь розвитку інших сфер і ланок фінансової системи, що проявляється у високому рівні неформального грошового обігу у порівнянні з офіційними депозитами фізичних осіб, практично повній незалежності фондового ринку від інвестиційних ресурсів домогосподарств, зокрема неіснуючості механізмів залучення фінансових ресурсів домогосподарств через інститути спільного інвестування та ін. За цих умов використання фінансового потенціалу некорпоративного приватного сектору для забезпечення національного економічного розвитку в Україні потребує удосконалення державної політики щодо фінансів домогосподарств з урахуванням специфічних особливостей функціонування вітчизняних домогосподарств, стану їхніх фінансових ресурсів, чинних механізмів регулювання, пріоритетів у використанні ресурсів.

Теоретичним проблемам формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств присвячено наукові роботи таких зарубіжних учених, як Г. Беккер [*G. S. Becker*], М. Браун [*M. B. Hammond*], М. Келлі [*M. Kelly*], М. Каффенбергер [*M. Kaffenberger*], Ю. Харарі [*Y. N. Harari*] та ін. Значний внесок у вивчення різних аспектів функціонування фінансів домогосподарств зробили і вітчизняні науковці, а саме: І. Бланк, В. Ворошило, Н. Геронін, В. Гнеушева, С. Іванов, С. Каламбет, Т. Кізима, П. Левчаєв, Г. Поляк, В. Федосов, С. Юдіна, С. Юрій, О. Янін та ін. Підходам та інструментарію фінансової політики держави присвячено роботи І. Дем'янчук, А. Мариної, С. Навроцького, Г. Тельнової, А. Черняєвої та ін.

Незважаючи на високу зацікавленість науковців проблематикою фінансів домогосподарств, актуальним є подальше дослідження підходів до регуляторної політики щодо забезпечення вітчизняних домогосподарств фінансовими ресурсами, а також ефективної організації процесу їх розподілення та використання. Сьогоднішні реалії потребують аналізу структури фінансових відносин домогосподарств із інституційними секторами економіки, виявлення чинників, що впливають на обсяги та тенденції формування та використання фінансових ресурсів, вивчення іноземного досвіду щодо регулювання фінансів домогосподарств, формулювання концептуальних засад державної політики щодо забезпечення вітчизняних домогосподарств фінансами з метою подолання нерівності в доходах, бідності, інвестування нагромаджень домогосподарств в економіку країни тощо. Усі ці аспекти зумовили актуальність теми, визначили мету, завдання і структуру дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, отримано в ході виконання науково-дослідних робіт Дніпровського державного технічного університету МОН України, зокрема, в рамках теми «Пріоритети оновлення фінансової політики держави» (номер державної реєстрації 0118U006883) автором обґрунтовано підходи до регуляторної політики щодо фінансових ресурсів домогосподарств; в рамках теми «Теоретичні та методологічні засади управління ресурсами домогосподарств» (номер державної реєстрації 0119U000254) автором обґрунтовано підходи до аналізу впливу макроекономічних чинників на обсяг та структуру депозитів вітчизняних домогосподарств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень і науково-прикладних рекомендацій щодо удосконалення державної політики щодо фінансів домогосподарств за умов соціальної, політичної та економічної нестабільності.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*:

удосконалити підхід до дослідження фінансів домогосподарств на основі визначення їх відносин із інституційними секторами економіки;

поглибити наукові уявлення про зміст фінансових ресурсів домогосподарств;

обґрунтувати елементи механізму регуляторної політики держави щодо фінансів домогосподарств;

удосконалити методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з іншими інституційними секторами економіки;

удосконалити науковий підхід до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями;

удосконалити науковий підхід до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором;

розвинути концептуальні положення комплексної державної політики щодо фінансів домогосподарств.

Об'єктом дослідження є процес функціонування і розвитку фінансів домогосподарств.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти державної політики щодо фінансів домогосподарств.

Методи дослідження. Теоретичною основою дисертації є наукові положення теорії фінансів, фінансового посередництва, інституційної інвестології та фінансової і податкової політики, маржиналістської теорії граничної корисності.

Розв'язання завдань дослідження стало можливим в ході використання низки методів: *методу наукової абстракції* (при визначенні особливостей категорій «фінанси домогосподарств», «фінансові ресурси домогосподарств»);

системного методу (для осмислення взаємозв'язку елементів механізму регуляторної політики держави щодо фінансів домогосподарств, розвитку концептуальних положень державної політики щодо фінансів домогосподарств); *методів аналізу та синтезу, порівняння, кореляційно-регресійного аналізу* (під час удосконалення методичного підходу до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки); *методу аналізу еластичності, абстрактно-логічного методу* (при удосконаленні наукових підходів до політики у сфері відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями та до комплексної політики у сфері відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором); *графічного та табличного методів* (для наочного зображення аналітичного матеріалу дослідження).

Інформаційну базу дослідження складають наукові роботи вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правові акти України, офіційні дані Державної служби статистики, звіти Національного банку України, звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринку фінансових послуг, власні аналітичні розрахунки, ресурси Інтернету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в систематизації, розвитку та удосконаленні теоретичних і методичних засад державної політики щодо фінансів домогосподарств через призму відносин останніх із інституційними секторами економіки. До основних результатів дисертаційної роботи, які містять наукову новизну, належать наступні:

удосконалено:

підхід до дослідження фінансів домогосподарств на основі визначення їх відносин із інституційними секторами економіки, виражених формулою «доходи домогосподарств – це витрати фінансових та нефінансових корпорацій, сектору загальнодержавного управління, інших домогосподарств, а заощадження домогосподарств – це потенційні інвестиції в інституційні сектори економіки»; переосмислення цього положення дозволяє зрозуміти фінансові протиріччя, що виникають між сферами та ланками фінансової системи та розробляти відповідні напрями їх нівелювання з урахуванням їх економічних інтересів;

методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки, метою якого визначено своєчасне виявлення диспропорцій у таких відносинах, а результатом – розробка пропозиції щодо удосконалення державної політики стосовно фінансів домогосподарств, які полягли в основу обґрунтування наукових підходів до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з інституційними секторами національної економіки;

науковий підхід до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств із фінансовими корпораціями, який передбачає підвищення довіри до фінансових інститутів, визначення напрямів врегулювання умов

кредитування та стимулювання домогосподарств до розширення джерел формування пасивних доходів, що має позитивний вплив не тільки на фінанси домогосподарств, але й на стан банківської системи;

науковий підхід до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором, логіка якого, на відміну від існуючих, ґрунтується на доведеному зв'язку між політикою подолання бідності та зростанням податкових надходжень бюджету; означені положення сприятимуть зміцненню фінансово-економічного стану країни та забезпеченню національного добробуту;

одержали подальший розвиток:

трактування змісту поняття «фінансові ресурси домогосподарств», під яким запропоновано розуміти кінцевий фінансовий результат відносин домогосподарства з інституційними секторами економіки, що може бути використаний не тільки на кінцеве споживання, а й на нагромадження (заощадження), передбачаючи можливість подальшого інвестування у інституційні сектори економіки; даний підхід дозволяє обґрунтувати та систематизувати джерела фінансових ресурсів домогосподарств, що уможлиблює формування предметного поля регуляторної політики держави;

система елементів механізму регуляторної політики держави стосовно фінансів домогосподарств, що ґрунтується на визначених напрямках удосконалення державного регулювання фінансових відносин домогосподарств із інституційними секторами економіки, науково обґрунтованому предметному полі державного регулювання фінансів домогосподарств, відповідних йому фінансових важелях, інструментах та методах, які у сукупності сприятимуть досягненню концептуальної мети – підвищенню фінансового забезпечення домогосподарств;

концептуальні положення державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні, в основу яких покладено інституціональний погляд на фінансові ресурси домогосподарств, як на кінцеві фінансові результати відносин домогосподарств з іншим інституційними секторами економіки, фундаментальні економічні закони, теорія фінансів, теорія добробуту, поведінкова теорія; на відміну від існуючих, організаційно-методичний рівень положень включає конкретизовані механізми регулювання фінансових відносин між домогосподарствами, державним сектором, фінансовими та нефінансовими корпораціями.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення, викладені в дисертації, можуть використовуватись в процесі державного регулювання та управління під час визначення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку національної економіки. Основні положення, висновки та рекомендації дисертації було впроваджено в роботу Департаменту економічного розвитку Кам'янської міської ради, а саме запропоновані автором підходи щодо покращення

адміністрування податків (довідка № 287 від 15.03.2019 р.), а також в роботу департаменту фінансів Кам'янської міської ради при оцінці податкового навантаження різних типів домогосподарств (довідка № 317 від 05.04.2019 р.), у діяльності АТ «ОТП Банк» при фінансовому плануванні та прогнозуванні щодо залучення депозитів та отриманні кредитів населенням (довідка №515/11/185 від 20.03.2019 р.), у діяльності КБ «ПУМБ» в роботі з населенням по залученню депозитів та наданні споживчих кредитів (довідка DZ1 – 50.4/55 від 24.03.2019 р.), в роботі ТОВ «Імпульс-Монтаж» при плануванні та прогнозуванні своєї діяльності щодо оплати праці працівників та їх страхування (довідка № 0503/19-1 від 05.03.2019 р.).

Авторські розробки використовуються в навчальному процесі Дніпровського державного технічного університету (м. Кам'янське) при викладанні дисциплін «Фінанси», «Страхові послуги», «Банківські операції», «Гроші та кредит» (акт впровадження 60дн-13 від 12.02.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно підготовленою науковою працею, усі наукові розробки, теоретичні, методичні та практичні рекомендації одержано автором особисто. З наукових робіт, опублікованих у співавторстві, у дослідженні використані лише ті ідеї та положення, які є результатом власних досліджень.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації були викладені і позитивно оцінені на наукових конференціях різних рівнів, зокрема: «Регулювання, значення та ефективність міжнародного науково-економічного співробітництва» (м. Київ, 2019 р.), «Стан та перспективи розвитку фінансово-економічного потенціалу сучасних підприємств» (м. Дніпро, 2018 р.); «Модернізація економіки країни в контексті соціальних викликів» (м. Львів, 2018 р.); «*Perspectives of Science and Education*» (м. Нью Йорк, 2018 р.).

Публікації. Результати дослідження опубліковано у 10 наукових працях, з яких: п'ять – статті у наукових фахових виданнях обсягом 2,4 ум.-друк. арк., в т.ч. дві – у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз; чотири – публікації апробаційного характеру обсягом 0,56 ум.-друк. арк.; одна стаття – у зарубіжних наукових виданнях, обсягом 0,73 ум.-друк. арк. Загальний обсяг публікацій становить 3,69 ум.-друк. арк.; особисто автору належать 2,74 ум.-друк. арк.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 261 сторінки, обсяг основного тексту роботи викладено на 214 сторінках. Робота містить 42 таблиці та 30 рисунків. Список використаних джерел включає 185 найменувань на 20 сторінках; 8 додатків розміщено на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретичні засади держаної політики щодо фінансів домогосподарств**» удосконалено підхід до дослідження фінансів домогосподарств на основі визначення їх відносин із інституційними секторами економіки, поглиблено наукові уявлення про зміст фінансових ресурсів домогосподарств, обґрунтовано елементи механізму регуляторної політики держави щодо фінансів домогосподарств.

Аргументовано, що категорія «фінанси домогосподарств» характеризує систему розподільних та перерозподільних відносин як між членами домогосподарства так і з зовнішнім середовищем. Відповідно, фінанси домогосподарств в цілому необхідно розглядати з системних позицій, тобто як органічну єдність інституційної та функціональної структур.

Встановлено, що основна специфічна відмінність фінансів домогосподарств від фінансів інших секторів економіки полягає у методах формування доходів та фінансових ресурсів, а також у напрямках і структурі їх витрачання та заощадження. Тобто, з деякою мірою умовності та з врахуванням міжнародної класифікації інституційних секторів економіки, яку впроваджено в Україні у 2005 р., домогосподарства, формуючи свої фінансові ресурси, безпосередньо залучені до сфери фінансових відносин на національному рівні. Отже, фінанси домогосподарств є основним елементом макроекономічного відтворювального циклу, вони обумовлені процесом економічного кругообігу та являють собою грошові відносини між інституційними секторами економіки, які виникають при утворенні, розподілі та використанні грошових доходів, заощаджень і інших ресурсів, необхідних як для забезпечення умов життя так і зростання добробуту у країні.

У роботі визначено, що найважливішою передумовою успіху вирішення проблеми формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств у національній економічній системі є чітка їх структуризація. Виходячи з інституціонального підходу, запропоновано доповнити існуючу класифікацію фінансових ресурсів саме за ознакою джерел походження, інструментів їх формування та важелів політики держави за секторами національної економіки (табл. 1). На цій підставі обґрунтовано, що роль держави в динамічній та постійно поновлюваній фінансовій архітектурі повинна полягати не тільки у регулюванні фінансових потоків між інституційними секторами економіки, а й у переформатуванні взаємовідносин домогосподарств з іншими суб'єктами фінансової системи. Інституціональний підхід дозволяє чітко визначити методи, інструменти та важелі впливу на формування фінансових ресурсів домогосподарств в залежності від сектору, де вони формуються. Регуляторна роль держави полягає у можливості через важелі, методи та інструменти впливати як на загальний обсяг фінансових ресурсів домогосподарств, так і на темпи їх зростання (падіння). Для вирішення цього складного й актуального завдання запропоновано відповідний механізм державного регулювання.

Таблиця 1 – Класифікація фінансових ресурсів домогосподарств за ознакою джерел походження, інструментів формування та важелів регуляторної політики держави за секторами національної економіки

Сектори національної економіки	Основні види фінансових ресурсів домогосподарств	Важелі політики держави	Інструменти впливу	Методи впливу
Нефінансові корпорації	Заробітна плата	Податки, податкові пільги	Податкова політика	Регулювання, моніторинг, контролінг
	Премія (інші форми доплат та стимулювання)			
	Дивіденди (проценти)	Податки	Податкова політика, Грошово-кредитна політика	Регулювання
Фінансові корпорації	Заробітна плата (для працюючих у таких корпораціях)	Податки, податкові пільги	Податкова політика	Регулювання, моніторинг, контролінг
	Кредити	Облікова ставка	Грошово-кредитна політика	
	Проценти (дохід від вкладів або володіння цінними паперами)	Податки, податкові пільги, облікова ставка	Податкова політика, Грошово-кредитна політика	
	Накопичення у страхових компаніях	Податкові пільги		
	Накопичення у недержавних пенсійних фондах			
Сектор загального державного управління	Заробітна плата (для працюючих у секторі)	Податки, податкові пільги, норми та нормативи	Податкова політика, Соціальна політика	Планування, регулювання, моніторинг, контролінг
	Пенсії	Соціальні норми та нормативи	Бюджетна політика, Соціальна політика	
	Субсидії			
	Допомога			
	Виплати зі державних фондів соціального страхування			
Некомерційні організації, що обслуговують домогосподарства	Заробітна плата (для працюючих у таких організаціях)	Податки, податкові пільги, норми та нормативи	Податкова політика, Соціальна політика	Регулювання, моніторинг, контролінг
	Стипендії	Соціальні норми та нормативи	Бюджетна політика, Соціальна політика	
	Гранти	Податки, норми	Бюджетна політика, Соціальна політика	
Домогосподарства	Доходи від здійснення підприємницької діяльності	Податки, податкові пільги	Податкова політика	Регулювання, моніторинг, контролінг
	Доходи від власності			
	Допомога від родичів	Податки		
	Доходи від самозайнятості (підсобне господарство)			
	Подарунки			
Аліменти	Соціальні норми та нормативи	Соціальна політика		

Цей механізм представлено як систему, до складу якої увійшли необхідні елементи, які формують інструментарій державного регулювання формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств (рис. 1).

Обґрунтовано, що необхідність удосконалення механізму державної політики полягає в найповнішому та поступовому підвищенні фінансового потенціалу домогосподарства, що сприятиме зменшенню соціальної

напруженості, скороченню диференціації доходів, більш справедливому їх розподілу, послідовному зростанню реальних доходів домогосподарств.

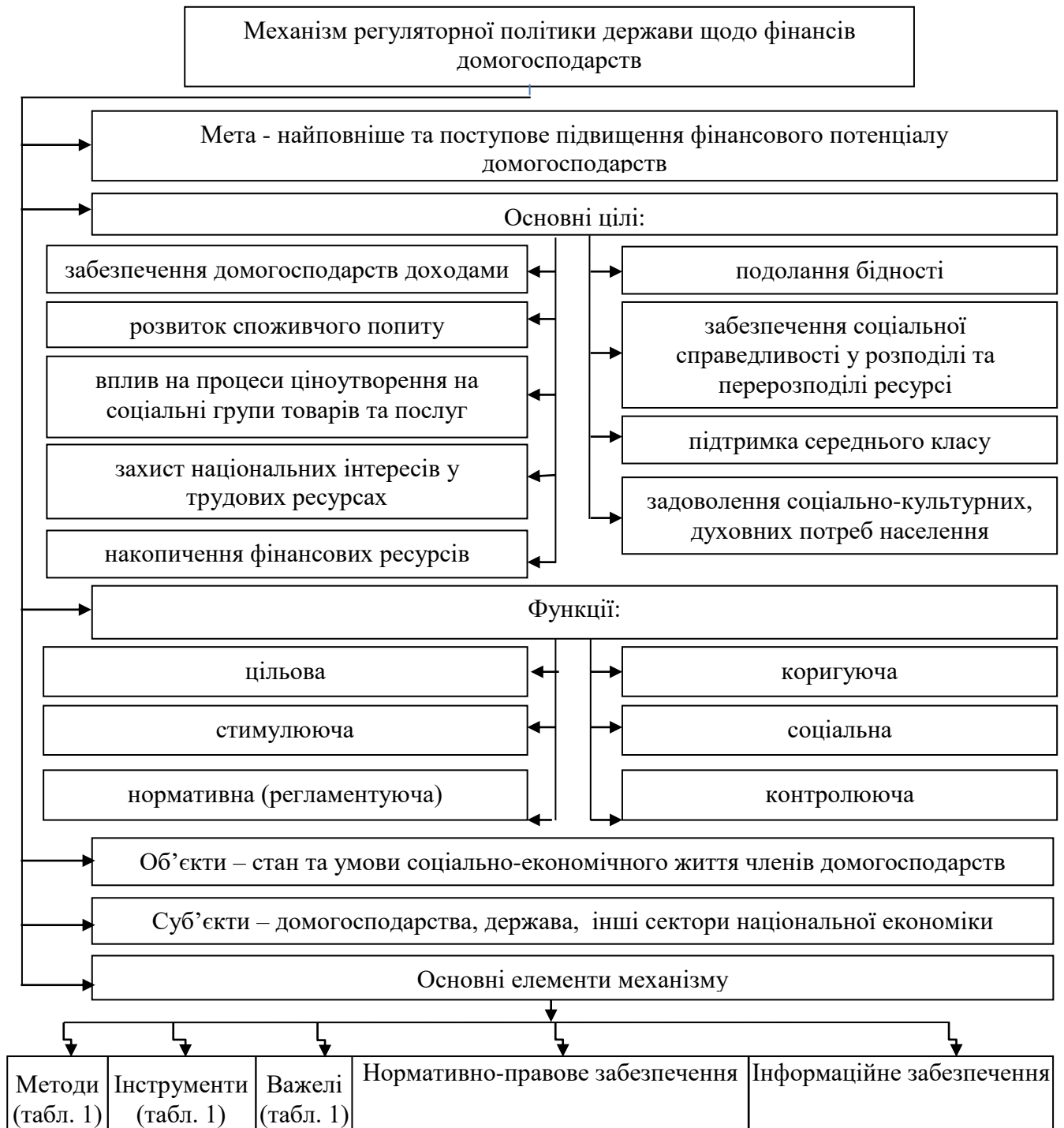

Рисунок 1 – Елементи механізму державної політики щодо фінансів домогосподарств

У другому розділі «Аналіз та оцінка фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки» проаналізовано формування розподілення та використання фінансових ресурсів домогосподарств України, запропоновано методичний підхід до аналізу фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами.

Проведений аналіз фінансових ресурсів домогосподарств відповідно до інституційних джерел походження (табл. 2), показав, що існують диспропорції їх формування.

Таблиця 2 – Фінансові ресурси домогосподарств відповідно до інституційних джерел походження

Сектори економіки	Фінансові ресурси	2017	2016	2015	2017	2016	2015
		млрд грн			%		
Нефінансові корпорації	Оплата праці	969,2	837,30	754,2	27,7	28,4	28,1
	Дивіденди	4,1	3,2	5,8	0,12	0,11	0,22
Усього в секторі		973,3	840,5	760,0	27,82	28,51	28,32
Фінансові корпорації	Кредити	174,2	163,3	174,9	5,0	5,54	6,51
	Проценти (від вкладів)	69,9	46,3	50,1	2,0	1,57	1,86
	Накопичення у страхових компаніях	11,2	10,7	10,2	0,32	0,36	0,37
	Накопичення у недерж. пенсійних фондах	2,3	2,1	1,9	0,07	0,07	0,07
Усього в секторі		257,6	222,4	237,1	7,39	7,51	8,48
Сектор загального управління	Пенсії	292	254	262	8,33	8,62	9,75
	Субсидії	886,1	719,2	676,6	25,3	24,4	25,2
Усього в секторі		1178,1	973,2	938,6	33,63	33,02	34,95
Домогосподарства	Прибуток та змішаний доход	530,9	363,9	254,5	15,1	12,3	9,48
	Доходи від власності	57,1	82,8	51,0	1,63	2,81	1,9
	Допомога від родичів	263,0	238,9	217,7	7,5	8,1	8,1
	Доходи від самозайнятості	140,2	141,5	137,1	4,0	4,8	5,1
	Доходи від продажу сільгосппродукції	105,2	85,5	91,4	3,0	2,9	3,4
Усього в секторі		1096,4	912,6	751,7	31,23	30,91	27,98
Разом		3505,4	2948,7	2687,3	100	100	100

Так, тільки 28 % загального обсягу фінансових ресурсів забезпечують надходження з нефінансових корпорацій, трохи більше 7 % – з фінансових корпорацій, майже 34 % надходять з державного сектору та 31 % ресурсів домогосподарства формують на свій розсуд, не покладаючись на інших суб'єктів національної економіки. Протягом останніх років в Україні майже не відбувається позитивних зрушень у структурі фінансових ресурсів домогосподарств. Крім того, загальний рівень доходів у країні залишається вкрай низьким, у першу чергу, внаслідок низьких стандартів оплати праці.

Проведений аналіз розподілення та використання фінансових ресурсів домогосподарств України на основі запропонованого інституційного підходу показав, що основні витрати домогосподарств пов'язані з сектором не фінансових корпорацій, а саме майже 91 % їх загального обсягу. Витрати домогосподарств пов'язані з сектором фінансових корпорацій складають трохи більше ніж 3 %. Неспоживчі грошові витрати пов'язані з сектором домогосподарств склали майже 6 %. Домогосподарства використовують кредити і депозити як фінансові ресурси, але їх рівень в розрахунку на одну особу показав, що потенціал використання таких джерел ресурсів є незадовільний. Порівняння депозитів і кредитів з заробітною платою показало

скорочення як кредитних, так і депозитних ресурсів.

Запропоновано методичний підхід, який ґрунтується на принципах (системності, незалежності, об'єктивності, цілеспрямованості), функціях (прогнозування, аналізу, мотивації, оцінювання, контролю) та методах (статистичного аналізу та оцінки, ранжування, визначення еластичності) – рис. 2.

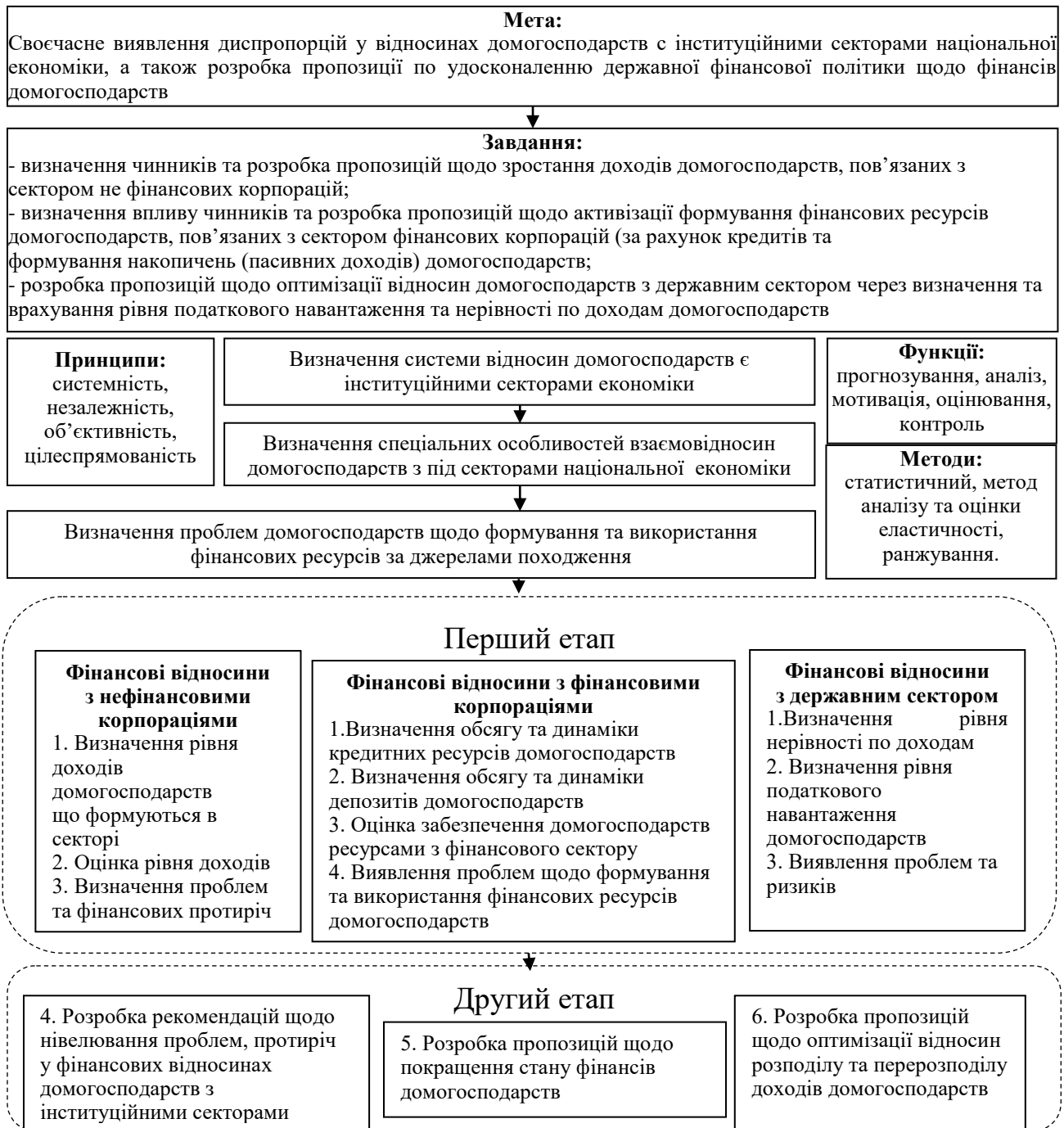

Рисунок 2 – Методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки

Підхід включає два етапи. На першому етапі проводиться аналіз та оцінка забезпечення домогосподарств фінансовими ресурсами відповідно до інституційного підходу та виявлення існуючим протиріч та проблем. На другому

етапі пропонуються шляхи вирішення виявлених протиріч та проблем.

Виконані розрахунки з кореляційного зв'язку показали, що на практиці попит на кредитні гроші у домогосподарств формується не лише під впливом загальноекономічної ситуації, а й з урахуванням поточних потреб домогосподарств. Проведений аналіз також показав, що домогосподарства використовують депозити, з одного боку, як фінансові ресурси і як інвестиції, що приносять додатковий дохід у вигляді відсотків. Рівень депозитів по відношенню до ВВП показав, що використання таких джерел фінансових ресурсів домогосподарств є незадовільним. На наш погляд, основна проблема полягає у недовірі до фінансово-кредитних установ на основі негативного досвіду співпраці населення з ними. Інші причини обумовлені зниженням реальних доходів домогосподарств, невизначеністю фінансового стану у майбутньому, проблемами розвитку ринку фінансових послуг тощо. Порівнюючи середній обсяг депозитів домогосподарств в Україні з іншими країнами, можна говорити про потенціал такого ресурсу як для підвищення добробуту, так і економічного зростання.

Аналіз нерівності по доходам домогосподарств в Україні дав змогу окреслити систему заходів, спрямованих на підвищення рівня добробуту та недопущення поляризації суспільства за рівнем доходів при розробці державної фінансової політики щодо фінансів домогосподарств з метою соціально-економічного розвитку. Аналіз податкового навантаження на середньостатистичні домогосподарства показує, що як для тих домогосподарств, які отримують основний дохід у вигляді оплати праці, так і для тих, що займаються підприємницькою діяльністю, рівень податкового навантаження перевищує 50 %, тобто переважна більшість первинних доходів сплачується у вигляді різноманітних податків та зборів, що в умовах низького рівня доходів призводить до неможливості фінансового укріплення стану домогосподарств, та відповідно, погіршення економіки країни. Наведені твердження дозволили обґрунтувати необхідність подальшого вдосконалення державної політики щодо фінансів домогосподарств.

У третьому розділі «**Удосконалення підходів до державної політики щодо фінансів домогосподарств**» удосконалено науковий підхід до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями, науковий підхід до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором, розвинуто концептуальні положення державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні.

На основі реалізації першого етапу методичного підходу до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з фінансовими корпораціями сформовано логіку наукового підходу до відповідної політики держави, наведену на рис. 3.

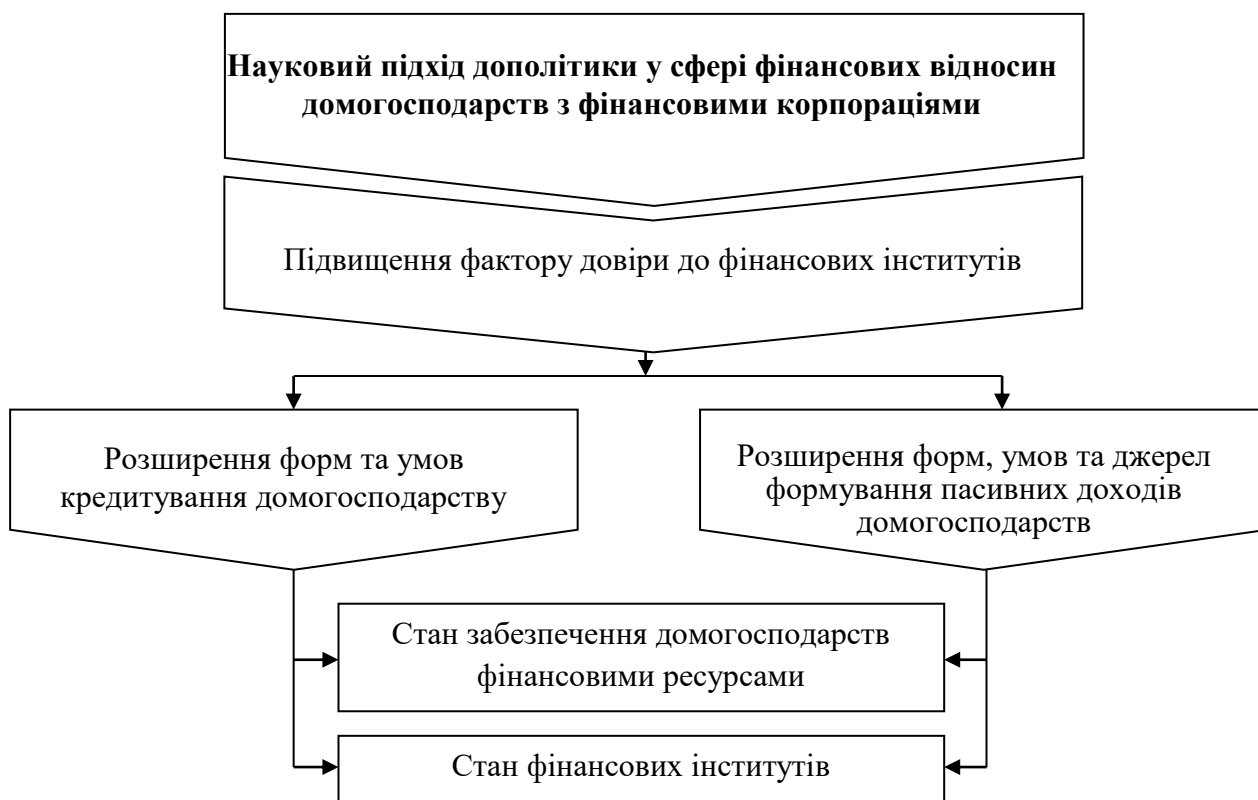

Рисунок 3 – Логіка наукового підходу до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями

Основною метою реалізації запропонованого наукового підходу є підвищення довіри населення до фінансових інститутів, насамперед до банківської системи, в результаті досягнення якої можна очікувати розширення форм та умов кредитування домогосподарств та розширення форм, умов та джерел формування пасивних доходів домогосподарств (в тому числі депозитних операцій).

Визначено напрями розширення форм та умов кредитування домогосподарств: цільове субсидювання малозабезпечених верств населення при отриманні кредиту на придбання житла, в тому числі через зниження ставок за іпотечними кредитами; надання податкових пільг позичальникам; встановлення прозорих механізмів ціноутворення на ринку житла; підвищення реальних доходів населення; стимулювання та розвиток вторинного ринку житла (в тому числі, за рахунок передачі в комунальну власність гуртожитків); створення механізму страхування ризиків, через надання державних гарантій за іпотечними цінними паперами; забезпечення реальної оцінки заставленого нерухомого майна; визначення типу кредиту (першої необхідності, другої необхідності тощо); визначення осіб відповідно до категорій пільговиків (на основі реальних доходів) на отримання кредитів; створення Державного іпотечного банку; суттєве зниження процентних ставок; права вибору програми кредитування з плаваючою процентною ставкою або з фіксованою відсотковою ставкою на весь період кредитування; стимулювання банків до надання кредитів. Розширення форм, умов та джерел формування пасивних доходів домогосподарств пропонується

реалізувати через такі напрями: консолідація інтересів учасників ощадного процесу на основі створення системи узгодження їх інтересів; багатоцільова спрямованість, що полягає в акумуляції заощаджень населення на реалізацію проектів в пріоритетних галузях економіки; здатність реалізувати диференційований підхід до вкладень в різні напрями: як за видами, так і за термінами їх реалізації; удосконалення нормативно-правової захищеності вкладів населення; розвиток інституту фінансового посередництва, який би користувався довірою населення (кредитні спілки, інвестиційні фонди тощо); створення відповідних продуктів та їх пропозицією, створенням спеціальних інвестиційних інструментів, призначених для роздрібного інвестора; розвиток фінансової грамотності населення та створенням інституту фінансового консультування населення країни; податкове стимулювання інвестицій громадян; створення компенсаційних механізмів на фінансовому ринку.

В цілому для країни активізація діяльності фінансових корпорацій може сприяти покращенню інвестиційного клімату та забезпеченню економічного зростання внутрішніми ресурсами.

Удосконалення наукового підходу до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором ґрунтується на логіці перегляду принципів та механізму розподілу доходів домогосподарств, який повинен спиратись на переорієнтування системи оподаткування в напрямку перерозподілу доходів від найбільш забезпечених до бідних верств населення, пом'якшення навантаження на середні групи; запровадження прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб, але з урахуванням соціального статусу; розширення сфери застосування норм законодавства України, якими передбачено оподаткування нерухомого майна громадян.

За результатами аналізу встановлено, що спостерігається посилення податкового тиску на доходи домогосподарств з малими доходами та недостатній рівень оподаткування домогосподарств з великими доходами. Відсутність прогресивної системи оподаткування призводить до концентрації капіталу та ускладнює соціально-економічний розвиток суспільства в цілому. Розв'язання задачі відповідності рівня оподаткування рівню доходів домогосподарств бачиться в застосуванні децильної системи розподілу, яка є більш гнучкою, враховуючою динаміку мінімальної заробітної плати та відповідні зрушення у системі фінансів домогосподарств.

У зв'язку із цим у роботі пропонується актуалізована система розподілу домогосподарств на децильні групи за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів (табл. 3), яка може бути покладена в основу системи прогресивного оподаткування. До першої децильної групи запропоновано віднести домогосподарства з доходами, які сьогодні відповідають десятій групі, а саме 5160 грн, адже межа бідності, встановлена ООН, є вищою, ніж 4000 грн на одну особу.

Таблиця 3 – Актуалізована система розподілу домогосподарств на децильні групи за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів

Група	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Доходи домогосподарства за звітний період	0 – 5160	5160 – 10320	10320 – 15480	15480 – 20640	20640 – 25800	25800 – 30960	30960 – 36120	36120 – 41280	41280 – 51600	< 51600

А доходи десятої групи повинні відповідати доходам більше в 10 разів по відношенню до першої, тобто 51 600 грн. Вважаємо, що така градація доходів домогосподарств підвищить цінність отриманої статистичної інформації та дозволить більш ефективно використовувати її для аналізу вітчизняного ринку праці, доходів домогосподарств, рівня бідності, розміру середнього класу та масштабів розшарування населення по доходам.

Узагальнення наведених підходів знайшло своє відображення у розвитку концептуальних положень державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні (рис. 4).

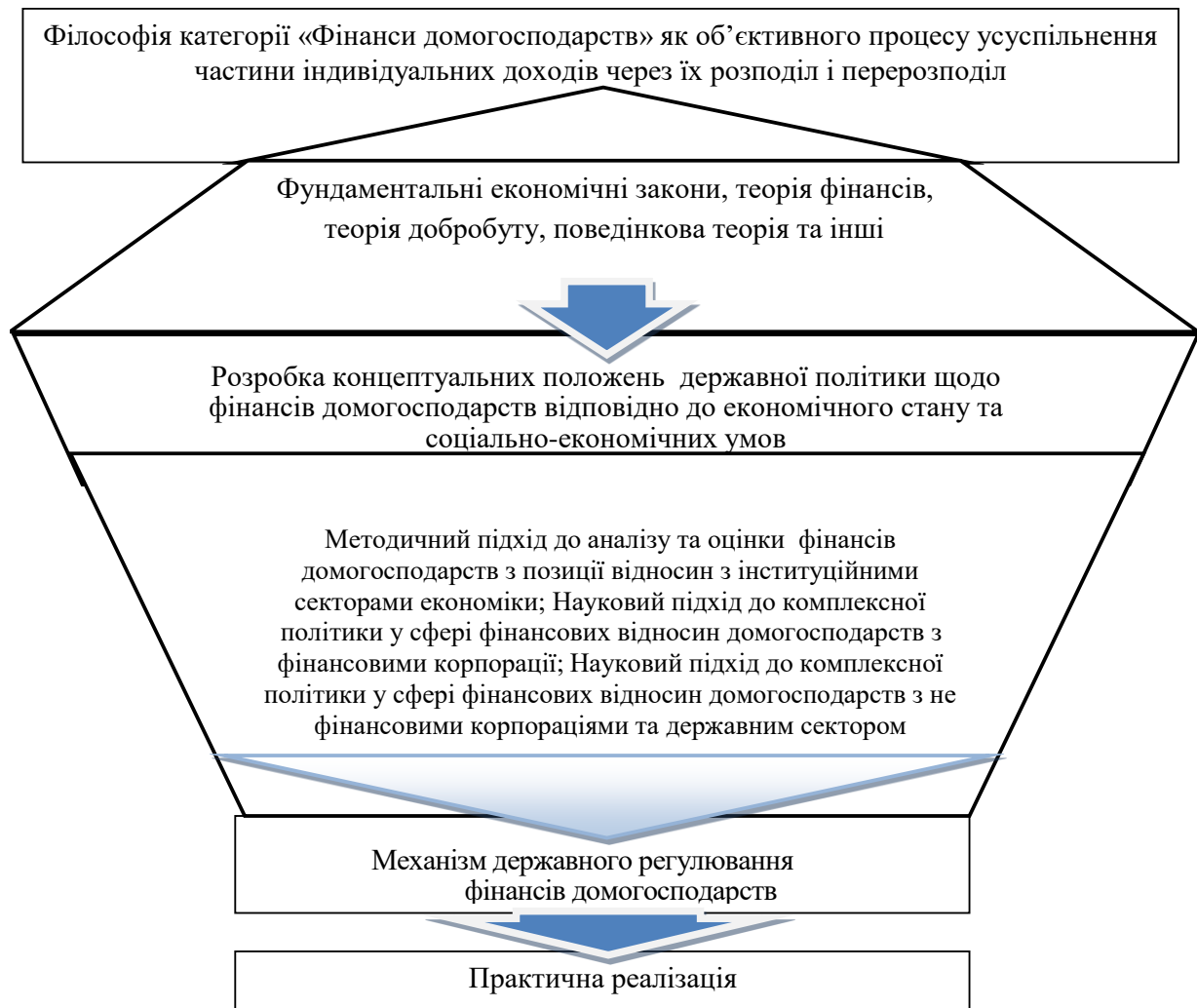

Рисунок 4 – Логіка розвитку та створення концептуальних положень державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні

Окрім сформованого теоретичного та методичного рівня, концептуальні положення ґрунтуються на основному механізмі державного регулювання фінансів домогосподарств та його відокремлених забезпечувальних механізмах – механізмі регулювання фінансових відносин між домогосподарствами, державним сектором та нефінансовими корпораціями та механізмі активізації фінансової активності домогосподарств, визначальна роль, значення, напрями та елементи яких доведені пропонованими науковими підходами.

Сукупність розвинутих теоретичних засад, удосконалених методичних підходів та науково-практичних рекомендацій сприятимуть найповнішому та поступовому підвищенню фінансового потенціалу та добробуту вітчизняних домогосподарств. Пропоновані положення можуть використовуватись в процесі державного регулювання та управління при визначенні пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку національної економіки.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладного завдання щодо розробки та обґрунтування теоретичних положень та практичних рекомендацій з метою підвищення результативності державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні. Результати проведеного дослідження дали можливість зробити такі висновки й обґрунтувати наступні пропозиції.

1. Удосконалення інституційного погляду на фінанси домогосподарств дозволяє стверджувати, що вони виступають активними суб'єктами фінансових відносин у національній економіці, їх діяльність впливає на інші підсектори фінансової системи й відповідно на усі соціально-економічні процеси в державі. Виходячи з визначеного у роботі фінансового зв'язку інституційних секторів економіки, встановлено практичні проблеми домогосподарств, а саме: впровадження політики забезпечення членів домогосподарств доходами, що відповідають потребам забезпечення їх повноцінної життєдіяльності, забезпечення відповідної структури доходів домогосподарств, соціально справедливий розподіл доходів між домогосподарствами в державі, визначення ролі домогосподарств в господарському житті країни (їх вплив на ціноутворення, кредитування, бюджетне та корпоративне фінансування, валютне регулювання, грошовий обіг тощо). Окреслена кількість невирішених проблем домогосподарств, дає підстави сказати, що на сучасному етапі це найважливіша сфера науково-практичних досліджень.

2. Розвиток сутності фінансових ресурсів домогосподарств довів, що найважливішою передумовою успіху вирішення проблеми їх формування та використання у національній економічній системі є чітка їх структуризація, визначення особливостей їх формування, а також факторів, що впливають на форми їх організації. Встановлено, що участь домогосподарств у перерозподільних процесах реалізується через систему інструментів, основними серед яких є податки та інші обов'язкові платежі, завдяки сплаті

яких, вони мають можливість отримувати вторинні доходи у вигляді пенсій, стипендій, допомоги, інших трансфертних виплат.

3. У процесі обґрунтування елементів механізму політики держави щодо фінансів домогосподарств встановлено, що під ним слід розуміти цілісну діалектичну сукупність взаємопов'язаних, взаємозумовлених і цілеспрямованих функцій, методів, інструментів та важелів впливу на формування фінансових відносин домогосподарств з інституційними секторами національної економіки з метою цілеспрямованого забезпечення вітчизняних домогосподарств ресурсами, необхідними для їх повноцінного функціонування та розвитку. Реалізація мети створення механізму державної політики щодо фінансів домогосподарств полягає в найповнішому та поступовому підвищенні фінансового потенціалу домогосподарства.

4. Реалізація методичного підходу до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки дозволила визначити, що в умовах загострення економіко-соціальної ситуації в країні важливим є державне втручання в процес формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств через удосконалення механізму розподілу доданої вартості, збалансування структури сукупного попиту, підвищення частки заробітної плати та розширення спектра фінансових інструментів, доступних населенню.

5. Удосконалення наукового підходу до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями доведено через аналіз еластичності кредитів та депозитів домогосподарств за доходами та за ціною в Україні, що дозволило обґрунтувати напрями розширення форм та умов кредитування домогосподарств та форм, умов й джерел формування пасивних доходів домогосподарств. В результаті реалізації політики можна очікувати зростання обсягу фінансових ресурсів домогосподарств та покращення фінансового стану суб'єктів банківської системи (фінансових інститутів).

6. Сутність та логіка удосконалення підходу до комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором полягає у взаємообумовленості зростання доходів домогосподарств зі зростанням платоспроможного попиту, який в свою чергу зумовлює зростання доходів нефінансових корпорацій (до речі і фінансових корпорацій також). Відповідне зростання доходів призводить до зростання податків й доходів державного сектору. На наступному витку цього циклу можна сподіватися на зростання доходів домогосподарств та усіх інших суб'єктів національної економіки. Головна складність реалізації цього підходу полягає у можливості реалізації першого кроку, а саме у суттєвому підвищенні доходів домогосподарств. Саме заходи державної фінансової політики щодо фінансів домогосподарств можуть забезпечити реалізацію цього першого кроку через встановлення мінімальної заробітної плати та відповідних соціальних норм та стандартів.

7. Проведені у роботі дослідження та отримані результати полягли в основу розвитку концептуальних положень державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні, які ґрунтуються на об'єктивній оцінці сучасного економічного стану та соціально-політичних умов, фундаментальних економічних законах та запропонованих у дослідженні наукових підходах та механізмах. Головною метою реалізації запропонованої концепції є розвиток фінансів домогосподарств для підвищення національного добробуту.

8. Отримані наукові результати, рекомендації та пропозиції сприятимуть підвищенню результативності державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні та можуть бути використані у процесі вдосконалення нормативно-правової бази державного регулювання цієї сфери.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях, в т.ч. у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних:

1. Гуржий Т.О. Наукові підходи до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств із фінансовими та нефінансовими корпораціями. *Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку: зб. наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2019. Т. XX. Вип. 311. С. 272-284 (0,52 ум.-друк. арк.) **[фахова]**.

2. Гуржий Т.О. Динаміка джерел і структури фінансових ресурсів домогосподарств. *Інтелект XXI*. 2018. Вип. № 4. С. 58-63 **[фахова, Index Copernicus]** (0,42 ум.-друк. арк.).

3. Гуржий Т.О. Регуляторна політика держави щодо фінансових ресурсів домогосподарств. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. №4 (16). С. 150-158 **[фахова, Index Copernicus]** (0,54 ум.-друк. арк.).

4. Юдіна С.В., Гуржий Т.О., Писаревський Б.І. Депозити домогосподарств як елемент фінансових ресурсів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2018. №5. Том 29 (68) С. 154-159 **[фахова]** (0,47 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано динаміку та структуру депозитів домогосподарств, проаналізовано співвідношення депозитів домогосподарств та заробітної плати в Україні за 2006-2018 роки* (0,20 ум.-друк. арк.).

5. Юдіна С.В., Гуржий Т.О., Васькова К.О. Аналіз тенденцій кредитних послуг комерційних банків домогосподарствам в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №21. С. 34-38 **[фахова]** (0,45 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано динаміку та структуру кредитів, наданих домогосподарствам за 2005-2018 роки, обґрунтовано визначення кредитоспроможності приватних осіб* (0,15 ум.-друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Юдіна С.В., Гуржий Т.О. Депозити домогосподарств як ресурс економічного розвитку. *Perspectives of Science and Education: Proceedings of the 6th International youth conferense* (New York USA, 14 th Dec. 2018). С. 104-108. (0,22 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано показники кредитів та депозитів на одну особу в Україні* (0,11 ум.-друк. арк.).

7. Гуржий Т.О. Механізм державного регулювання фінансової діяльності домогосподарств. *Модернізація економіки країни в контексті соціальних викликів: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 1 верес. 2018 р.). Львів, ГО «Львівська економічна фундація», 2018. С. 72-74 (0,16 ум.-друк. арк.).

8. Гуржий Т.О. Структура ресурсів домогосподарств. *Стан та перспективи розвитку фінансово-економічного потенціалу сучасних підприємств: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 23 серп. 2018 р.). Дніпро, НО «Перспектива», 2018. С.96-98 (0,14 ум.-друк. арк.).

9. Гуржий Т.О. Інтеграція інструментарію оподаткування домогосподарств на основі міжнародного досвіду. *Регулювання, значення та ефективність міжнародного науково-економічного співробітництва: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 19 січ. 2019 р.). К.: Київський економічний науковий центр, 2019. С.89-92 (0,15 ум.-друк. арк.).

Публікації, що додатково розкривають результат дослідження

10. Юдіна С.В., Гуржий Т.А. Уровень налоговой нагрузки на украинские домохозяйства. *Економіка и право Казахстана*. 2019. № 1(541). С. 11-19 (0,73 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано податкове навантаження на різних типів домогосподарств, сформульовано заходи щодо розвитку фінансів домогосподарств* (0,35 ум.-друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Гуржий Т. О. Удосконалення державної політики щодо фінансів домогосподарств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Дніпровський державний технічний університет, 2019.

Дисертація присвячена поглибленню теоретичних засад, удосконаленню наукових підходів та розробці концептуальних положень державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні. Удосконалено категоріальний апарат фінансів домогосподарств на основі виявлення їх особливостей, розвинуто наукові уявлення про сутність та складові фінансових ресурсів домогосподарств, обґрунтовано елементи механізму регуляторної політики держави щодо фінансів домогосподарств. Проаналізовано формування розподілення та використання фінансових ресурсів домогосподарств України, запропоновано методичний підхід до аналізу та оцінки фінансів домогосподарств з позиції відносин з інституційними секторами економіки.

Удосконалено науковий підхід до політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з фінансовими корпораціями, комплексної політики у сфері фінансових відносин домогосподарств з нефінансовими корпораціями та державним сектором, розвинуто концептуальні положення державної політики щодо фінансів домогосподарств в Україні.

Ключові слова: фінансові ресурси домогосподарств, регулювання формування та використання фінансових ресурсів, кредити домогосподарств, депозити домогосподарств, оподаткування домогосподарств, доходи та витрати домогосподарств.

АННОТАЦИЯ

Гуржий Т.А. Усовершенствование государственной политики в управлении финансами домохозяйств. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Днепропетровский государственный технический университет;

Диссертация посвящена углублению теоретических принципов, усовершенствованию научных подходов и разработке концептуальных положений государственной политики, относительно финансов домохозяйств в Украине. Усовершенствован категориальный аппарат финансов домохозяйств на основании выявленных их особенностей, развита сущность и составляющие финансовых ресурсов домохозяйств, обоснованы элементы механизма регуляторной политики государства относительно финансов домохозяйств. Проанализировано формирование финансовых ресурсов домохозяйств, распределение и использование финансовых ресурсов домохозяйств в Украине, предложен методический подход к анализу и оценке финансов домохозяйств с позиции отношений с институциональными секторами экономики. Усовершенствован научный подход к политике в сфере финансовых отношений домохозяйств с финансовыми корпорациями, научный подход к комплексной политике в сфере финансовых отношений домохозяйств с нефинансовыми корпорациями и государственным сектором, развиты концептуальные положения государственной политики в отношении финансов домохозяйств в Украине.

Ключевые слова: финансовые ресурсы домохозяйств, домохозяйство, регулирования формирования и использования финансовых ресурсов, кредиты домохозяйств, депозиты домохозяйств, налогообложения домохозяйств, доходы и расходы домохозяйств.

ABSTRACT

Gurzhiy T. The Improvement of State Policy on Household Finance. – Qualification scientific work as the manuscript.

Thesis for Candidate of Sciences in Economics degree by specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Dniprovsky State Technical University, Kamyanske, 2019.

The thesis is devoted to furthering the theoretical foundations, improving the scientific approaches and elaborating the conceptual provisions of state policy on household finances in Ukraine.

The thesis improves categorical apparatus of household finances based on the identification of their features, elaborates the nature and components of household financial resources, and substantiates the elements in the mechanism of state regulation policy on household finances.

The research determines that the main specific difference between household finances and other sectors of the national economy lies in the methods of generating income and financial resources, as well as in the directions and structure of their spending and saving. The research argues that the main role in reducing (eliminating, levelling) the contradictions between households and other sectors is fulfilled by the state authorities through the development and implementation of appropriate public financial policy for the benefit of all subjects, including households.

The author elaborates on the content of financial resources of households as a notion, which is interpreted as the final financial outcome of the relations between a household and specific institutional sectors of the economy, which can be allocated not only for final consumption but also for accumulation (savings), allowing for further investment into the institutional sector. The aforementioned allowed substantiating and systematizing the sources of financial resources of households, which enables to form the subject field of the regulatory policy of the state.

The research improves the system of elements in the mechanism of state policy on household finances, relying on the specified goals of improving the relations of households with the institutional sectors of the economy and the functions, corresponding financial levers, tools and methods, normative and informational support, which in the aggregate will promote the conceptual goal – the most comprehensive and gradual improvement of the financial capacity of households.

The author analyzes the generation of household financial resources, distribution and allocation of financial resources of households in Ukraine, proposes a methodical approach to analyse and assess household finances from the perspective of relations with institutional sectors of the economy.

The proposed methodological approach to the analysis and assessment of household finances permits to timely identify the disparities in the relations of households with institutional sectors of the national economy from the standpoint of relations with institutional sectors of the economy, as well as to develop proposals for improvement of public financial policy on household finances.

The main objectives of the proposed approach are : to identify the factors and develop proposals as to the growth of household income related to the non-financial corporations sector; to assess the impact of factors and develop proposals to intensify the generation of financial resources of households related to the financial corporations sector, namely: through loans and promotion of savings (passive income) in households; development of proposals to optimize the relations of households with the public sector through determining and taking into account the level of tax burden and income inequality of domestic households.

The research improves the scientific approach to regulations behind the relations of households with financial corporations, which will allow, on the basis of improved trust in financial institutions, to expand the range of credit and deposit operations of the population, permitting to optimize the structure of household financial resources, generate passive income and improve welfare.

The author refines the scientific approach as to the comprehensive policy behind financial relations of households with non-financial corporations and the public sector, which, unlike the existing ones, is based on a proven link between poverty reduction and fiscal revenue growth; these provisions will help to strengthen the financial and economic state of the country, to generate national welfare.

The research offers further development of conceptual provisions of public policy on household finances in Ukraine, relying on the proposed institutional approach to financial resources of households, which allowed considering them as the final financial results of relations between households and other institutional sectors of the economy.

Keywords: *household financial resources, household, regulation for the generation and use of financial resources, household loans, household deposits, household taxation, household income and expenditure.*

Підписано до друку 14.11.2019. Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 0,9.
Обл.-вид. 0,9. Друк лазерний. Зам. № 177. Накл. 100 пр.

Видавець і виготівник
Донбаська державна машинобудівна академія
84313, м. Краматорськ, вул. Академічна, 72.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1633 від 24.12.2003